

Miquel-Àngel Sànchez Fèrriz i Rosa Mateu (cur.)
La ciència en català: des del segle XIII fins avui
Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2018, p. 83-85

DOI: 10.2436/15.2503.02.53

El llibre de menescalia de la Societat Castellonenca de Cultura

LLUÍS GIMENO
Universitat Jaume I
Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

Resum

El manuscrit del tractat de menescalia¹ forma part del fons històric de l'arxiu de la Societat Castellonenca de Cultura. Fou descobert a la localitat de Morella durant unes recerques dutes a terme en el primer quart del segle xx.

Avançant-ne alguna dada del contingut es pot afirmar que fou copiat a mitjan segle XIV, o fins i tot abans. Les cobertes són de pergamí i la lletra és del tipus gòtic cursiu, molt usual durant els segles baixmedievals a les nostres terres.

Des del punt de vista diatòpic és molt probable que el seu llenguatge formi part del tortosí meridional, que ocupa la zona que abraça algunes comarques catalanes meridionals i algunes altres de valencianes septentrionals, segons l'anàlisi lingüística feta *ex professo* per a la presentació del manuscrit.

PARAULES CLAU: manuscrit gòtic, vocabulari de menescalia, estudi lingüístic, descripció geogràfica, datació.

Abstract: *The veterinary treatise of Societat Castellonenca de Cultura*

The manuscript of this veterinary treatise is part of the historical collection of the archives of Societat Castellonenca de Cultura. It was discovered in Morella (Maestrat region) during a research carried out in the first quarter of the 20th century.

With respect to its content, it can be affirmed that the manuscript was copied in the mid-14th century or even before. Its covers are made of parchment. It is written

1. Optem per la grafia *menescalia* (i no per *manescalia*, forma recollida al *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans) d'acord amb la pronúncia general a l'àrea occidental de la llengua i el suport de la documentació antiga.

in Gothic Italic script, which was very common in the region during the late Middle Ages.

In diatopic terms, it is very likely that its language is set within the framework of southern Tortosan, which is centred in the area comprising some southern Catalan and some northern Valencian regions, according to the linguistic analysis carried out *ex professo* for the presentation of the manuscript.

KEYWORDS: Gothic manuscript, veterinary vocabulary, linguistic study, geographical ascription, dating.

COMUNICACIÓ RESUMIDA

El manuscrit del tractat de menescalia que és objecte d'aquesta anàlisi es troba a l'arxiu de la Societat Castellonenca de Cultura i forma part del seu fons històric. Pertanyé a mossèn Manuel Betí, com ho prova l'*exlibris* del foli primer, per a passar després a Ricard Carreras (primer director del *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*). Fou descobert a la localitat de Morella pel mossèn santmateuà durant les recerques que portà a terme en el primer quart del proppassat segle xx. Després del traspàs de mossèn Betí (1926), va ser dipositat a l'arxiu de la Societat Castellonenca de Cultura, que l'ha servat fins avui.

Té les cobertes de pergamí amb algun reforç. Pel que fa a l'estat de conservació, cal dir que és regular, amb taques d'humitat que, a excepció del primer foli, no afecten el text. El primer plec té un dels cordills trencat. La lletra és del tipus gòtic cursiu, molt usual durant els segles baixmedievals a les nostres terres. Hi van intervenir almenys quatre mans. La distribució de les mans és: mà A, f. 2r-16v i 17r; mà B, f. 20v-21rv); mà C, f. 1r i 17v-20v, i mà D, f. 1v i 27v-29v. Els folis 22r-26v estan en blanc. Del foli 27, se'n conserva la meitat superior, amb el *recto* escrit i el *verso* en blanc.

Proposem una datació del manuscrit a partir d'una anàlisi lingüística d'un fragment significatiu del text. Per aquesta raó, les dades extretes tan sols poden ésser preses com a provisionals (i també, d'altra banda, aproximatives), però són prou indicatives per a formar-nos-en una hipòtesi cronològica. La nostra hipòtesi és que el manuscrit, segons ho deduïm del fragment analitzat, fou copiat a mitjan segle xiv, fet que el converteix en un exemple relativament primerenc de la transmissió d'un text científicotècnic dels molts que circulaven durant aquesta època pel territori lingüístic nostrat.

Per a la datació de la llengua del manuscrit, ens basem en uns quants elements lingüístics, com ara la forma patrimonial *onça* (< llatí UNCIA). El Corpus Informatitzat del Valencià (CIVAL) la situa entre la segona meitat del segle XIII i

finals del segle xv. El Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA) distribueix la forma entre el bloc oriental i occidental de la manera següent: per a la primera meitat del segle xiv, n'enregistra quaranta ocurrences, totes valencianes, però per a la segona meitat del segle canvia d'orientació i recull quinze ocurrences per a la varietat diatòpica oriental; per a la segona meitat del segle xv, enregistra ocurrences tant orientals com occidentals, gairebé d'una manera anivellada, encara per al segle xvi enregistra *onça* (dinou ocurrences a la primera meitat del segle, totes orientals, i tres d'occidentals-valencianes).

La forma *nuu* (< llatí vulgar NUDU) presenta poquíssimes ocurrences en els corpus, tant en el CIVAL (sis ocurrences) com en el CICA (dues ocurrences), i totes són valencianes i del segle xv.

Les formes *plus/pus* (segle xiv), *entrò* (la majoria de casos del segle xiv), *caparós* ('caparrós', segle xiv-xv), *treyt de ballesta* (primera meitat del segle xiv, a terres orientals), *lart* ('llard', segona meitat del segle xiv), *lonc* ('llong', segles XIII-XV), *sement* (segles XIII-XVI) i *cruu* (segles xiv-xv) ens permeten afirmar que la varietat diacrònica del fragment que hem analitzat es pot situar al segle xiv.

D'altra banda, per la localitat on fou trobat el manuscrit (Morella), caldrà adscriure'l a la varietat diatòpica tortosina meridional. Aquesta hipòtesi es veu corroborada pels indicis lingüístics que apareixen en el fragment analitzat.

El vocalisme àton del fragment situa, primerament, la varietat diatòpica en el català occidental. Dins, però, del bloc occidental de l'idioma, encara podem afinar una mica més i gosem apuntar unes quantes dades que ajuden a situar el fragment en la varietat diatòpica valenciana septentrional i/o, en algun cas, tortosina meridional, com ara l'ús de mots com *espatla/espatlada* [2r] (balear, valencià i tortosí); *enpastrat* [2v], en el sentit 'untar de matèria pastosa' (valencià), o *redona* [2r], la documentació del qual reporta el CIVAL (segles XIII-XV) és tota occidental i, en particular, valenciana (CICA i CIVAL).

Finalment, altres indicis són: el manteniment de l'africada [ts] (< *ty, dy*), amb zones de pervivència durant els segles xiv i xv al Maestrat, els Ports i, fins i tot, la plana de Castelló; casos de *-e* final (< *-at*), predominant a la zona; l'ús de *fonoll* pel valencià *fenoll*, únic a la zona, i també *palm* (< llatí PALMU), que és enregistrat pel CIVAL des del segle XIII fins a la primera meitat del segle xvi en documents valencians, mentre que al CICA és majoritari en la varietat occidental-valenciana.